

جامعه‌شناسی فقه باید قوی باشد / بررسی نظریه مصلحت در مذاهب اسلامی

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با تأکید بر مطالعات جامعه‌شناسی نسبت به فقه گفت: در این زمینه باید دید که آیا خروجیهای فقه در ساحت‌های زندگی در جهت تأمین مصالحی است که اسلام به آنها نظر دارد یا خیر.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با تأکید بر مطالعات جامعه‌شناسی نسبت به فقه گفت: در این زمینه باید دید که آیا خروجیهای فقه در ساحت‌های زندگی در جهت تأمین مصالحی است که اسلام به آنها نظر دارد یا خیر.

به گزارش خبرگزاری مهر، حجت الاسلام والمسلمین احمد مبلغی رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی در سومین نشست تخصصی از کنفرانس بین المللی توسعه علوم فقهی در مسقط پایتخت عمان در جریان ارائه مقاله خود با موضوع «مصلحت؛ علت یا مقصد از دیدگاه مذاهب اسلامی» گفت: اگر ذهنیتهای کسی که دست به استنباط می زند ذهنیتی بی توجه به مصالح باشد، فهم او ناخودآگاه در چارچوبی به جریان می افتد که نصوص را بدور از نگاه‌های تأمین‌کننده مصالح در جامعه شکل می بخشد.

وی افزود: مصلحت را از سه زاویه مدار بودن برای حکم، معیار بودن برای سنجش فتوا و چارچوب بودن برای فهم استنباطی می توان مورد بررسی قرار داد. در زمینه "مصلحت به عنوان مدار حکم اصولیون از مذاهب مختلف در قبال این سؤال که آیا مصلحت، علت حکم است یا حکمت حکم؟ یا هر دو؟ و در صورتی که علت است آیا علت غایی است یا علت موجهه؟ دیدگاه‌های مختلفی ارائه کرده اند. در این زمینه پنج نظریه شامل نظریه علامت، نظریه علت ایجابی، نظریه علت غایی و نظریه علة العلة و نظریه باعث شکل گرفته است.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی در خصوص مصلحت به عنوان معیار سنجش فتوا اظهارداشت: همان گونه که علم حقوق دارای جامعه‌شناسی حقوق است که به وضعیت تعاملی قوانین با پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی در ساحت‌های زندگی و واقعی اجتماعی می پردازد و نتایج چنین تعاملی خواه مثبت یا منفی، و خواه ضعیف و یا قوی را رصد می کند، علم فقه نیز می تواند جامعه‌شناسی فقه داشته باشد.

حجت الاسلام مبلغی تصریح کرد: به صورت طبیعی، جامعه‌شناسی فقه، مطالعات اصلی خود را پس از استقرار فتوا در جامعه شروع می کند؛ به این معنا که تعامل و نسبت فتوا با وضعیت‌های اجتماعی و پدیده‌های جامعه را رصد می کند، از این حیث که آیا در آنها تأثیر می گذارد و یا از آنها تأثیر می پذیرد؟ و از این حیث که در فضای اجتماعی به صورت نیرومندی ظاهر می گردد و یا در وضعیت ضعیف و یا حتی منزوی قرار می گیرد. وی ادامه داد: طبیعتاً چنین نتایجی برای فقیه، موجبات آگاهی و دقت در استنباط را فراهم می آورد.

وی گفت: نتایج چنین مطالعه جامعه‌شناختی نسبت به وضعیت فتوا در اختیار فقیه قرار می گیرد تا در مطالعات بعدی خود و یا در تجدید نظر نسبت به فتوای صادره بر پایه این معلومات و البته در چارچوب روش فقهی عمل کند و فتواهای خود را در جایگاهی اساسی تر، نیرومندتر و دقیق تر قرار دهد.

استاد حوزه علمیه قم در خصوص مصلحت به مثابه چارچوبی برای فهم استنباط نیز گفت: بی گمان هر فهم چه صاحب آن بخواهد و یا نخواهد در یک چارچوب و شاکله انجام می گیرد. اگر ذهنیتهایی کسی که دست به استنباط می زند ذهنت بی اعتنا و بی توجه به مصالح باشد فهم او در چارچوبی ناخودآگاه به جریان می افتد که نصوص را بدور از نگاه‌های تأمین‌کننده مصالح در جامعه شکل می بخشد.

وی تأکید کرد: بنابراین فقیه لازم است سایه نگاه به مصلحت را بر روند شکل‌گیری فهم استنباطی خود تسلط ببخشد تا اگر فرصتی در جهت فهم بهتر نصوص از این رهگذر پدید می آید از دست نرود البته همه این نقش‌های سه گانه لازم است در مراکز و حوزه‌های علمیه مورد بحث دقیق قرار گیرد تا حدود و ابعاد هر یک شفافیت بیشتری پیدا نماید.

چهاردهمین کنفرانس توسعه علوم فقهی با حضور پژوهشگرانی از کشورهای مختلف جهان به همت وزارت اوقاف و امور دینی در مسقط پایتخت عمان در حال برگزاری است.

احمد مبلغی همچنین در این کنفرانس مقاله‌ای با موضوع نظریه مصلحت در مذاهب اسلامی با نگاه به علت و مقصد را ارائه داد.